
MTA Law Working Papers
2021/20

Az állam világnézeti semlegességéhez való jog?
A semlegesség alapjogi értelmezése az EJEB gyakorlatában

Benkő Orsolya

ISSN 2064-4515

http://jog.tk.mta.hu/mta_lwp

Társadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiválósági Kutatóhely

Eötvös Loránd Kutatási Hálózat

Centre for Social Sciences – MTA Centre of Excellence

Eötvös Loránd Research Network

BENKŐ Orsolya

Az állam világnézeti semlegességéhez való jog? *A semlegesség alapjogi értelmezése az EJEB gyakorlatában*

I. Elméleti alapozás

A jelen dolgozat második része annak a kutatásnak, amely a világnézeti semlegesség követelményének alkotmányjogi dogmatikai szerepét keresi. A tanulmány a magyar jogrendszerre közvetlenül hatást gyakorló alapjogi bíróságok gyakorlata alapján elemzi, hogy a világnézeti semlegesség a konkrét jogviták eldöntésében miként jut szerephez, és ennek alapján milyen dogmatikai konstrukcióval feleltethető vagy éppen nem feleltethető meg. A dolgozat első része a magyar Alkotmánybíróság, míg a jelen, második rész az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) gyakorlatának elemzésén keresztül próbálja elhelyezni a semlegesség követelményét az alapjogi dogmatikai rendszerben.

A dolgozat második része érthetőségének kedvéért – és az ehhez szükséges részletességgel – mindenekelőtt röviden összefoglalja az első részben kifejtett, a világnézeti semlegesség dogmatikai helyének vizsgálatát megelőző legfontosabb megállapításokat, szempontokat.

A világnézeti semlegesség követelménye nem szerepel sem az Alaptörvényben, sem pedig az Emberi Jogok Európai Egyezményében (a továbbiakban: EJEE). Ezért ahhoz, hogy a követelményt a bírói fórumok alkalmazhassák és ki is kényszeríthessék, szükséges, hogy azt valamilyen módon visszavezzessék a normaszövegre, és ezzel jogi tartalommal és kötőerővel ruházzák fel. Jogi értelemben ezt a folyamatot tekintjük a semlegesség követelménye igazolásának. A jogi igazolás ugyanakkor nagyban támaszkodik a semlegesség morálfilozófiában kimunkált megalapozására. A morálfilozófia a semlegesség követelményét egyes velünk született jogokra vezeti vissza, az uralkodónak tekinthető álláspont szerint az állam elfogultsága esetén ugyanis önmagával ezzel az elfogultsággal sértené az egyének egyenlő méltóságú személyként való kezelésének követelményét, a vallásszabadságot, illetve a szólásszabadságot.¹ Tekintettel arra, hogy mind az egyenlő méltóság elve, mind a vallás- és szólásszabadság mára jogi (alkotmányos és nemzetközi jogi) elismerést nyertek, a morálfilozófiai és a jogi igazolások ezen a ponton összekapcsolhatóak, és a morálfilozófiai indokolás jogi relevanciát kaphat. Nem meglepő tehát, hogy mind az Emberi Jogok Európai Bírósága, mind a magyar Alkotmánybíróság a lelkiismereti és vallásszabadságot, valamint a véleménynyilvánítási szabadságot előíró rendelkezéseket jelöli meg a semlegesség elvének jogi megalapozásaként. Az állam pártatlanságának követelménye a vallásszabadsággal nyer jogi igazolást például, ha úgy tekintjük, hogy a vallásszabadság nem valósulhat meg abban az esetben, ha az állam előnyben részesít vagy éppen hátrányosabb helyzetbe hoz bizonyos felekezeteket vagy felekezetekhez tartozó személyeket.

A semlegesség igazolásának alaptézise szerint tehát a semlegesség követelménye magukból az egyes alanyi alapjogokból háramlik az államra. Ha pedig a semlegesség követelménye közvetlenül az egyes alapjogokból ered, a semlegesség megsértése

¹ Az egyenlő méltóság elvéből vezeti le a semlegesség követelményét Kis János (KIS János: Az állam semlegessége. Politikatudományi Szemle 1992/2. 5-52.), Ronald Dworkin (Ronald DWORKIN: Sovereign Virtue, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 2001) és John Rawls (John RAWLS: Political Liberalism. New York: Columbia University Press, 1996, 137. o.) is. Többek között Scanda Balázs (SCHANDA Balázs: A világnézeti semlegesség jogi szemmel Magyar Szemle III. évf 7. szám, 2017.) és Györfi Tamás (GYÖRFI Tamás: Az állam semlegességének elve az alkotmányjogban; <http://jesz.ajk.elte.hu/gyorfi15.html>) a vallásszabadsághoz való jog biztosítékát látják a semlegesség követelményében.

alapjogsérelemhez vezet. A semlegesség és az alapjogok közötti ilyen szoros összefüggés esetén pedig a követelmény ezeknek az alapjogoknak a részjogosultságként értelmezhető. A tanulmány azt vizsgálja, hogy a semlegesség követelménye beilleszthető-e az alapjogok fogalmi rendszerébe, a már kimunkált “alapjogi részjogosítvány” terminushoz való társítással, vagy annak az alapjogi rendszerben betöltött szerepe sajátos, és ezért önállóan meghatározandó. A dolgozat ezt az elhelyezési, azonosítási problémát a dogmatikai jelleg, szerep kijelölésének kérdéseként azonosítja és a probléma megnevezésére ezt a kifejezést használja.

A dolgozat hipotézise szerint a semlegesség jogtudományban és bírósági gyakorlatban fellelhető igazolásának alaptézise (vagyis hogy a semlegesség alapjogi részjogosultság) meghatározza a követelmény gyakorlatban való érvényesíthetőségének kereteit. A tanulmány központi kérdése tehát megfogalmazható akként is, hogy létezik-e a vallásszabadsághoz, a szólásszabadsághoz és az egyenlő méltósághoz való jogok részjogosítványaként az egyén semlegességhez való joga. Vagy van-e olyan jellemzője az EJEB által alkalmazott semlegesség-koncepciónak, amely összeegyeztethetetlen a követelmény alapjogi megközelítésével, és ebből következően más dogmatikai jeleget kölcsönöz a vizsgált elvnek.

II. Mitől alapjog az alapjog?

Annak érdekében, hogy megállapíthassuk; meghatározható-e a semlegesség követelménye alapjogi részjogosultságként, a dolgozat első részében azonosítottuk azokat a jellemzőket², amelyek a világnézeti semlegességet igazoló alapjogokat alapjogokká teszik. Amennyiben ugyanis az alapjogok fogalmi jellemzői a semlegesség követelményét is jellemzik, úgy a semlegesség meghatározható alapjogi részjogosultságként. A dolgozat vizsgálati szempontrendszerének alappillérei ezek a jellemzők lesznek. A semlegesség alapjogi részjogosultságként való alkalmazását ugyanis a dolgozat akként fogja vizsgálni, hogy az alapjogokat jellemző tulajdonságokat egyenként vetíti rá a semlegesség követelményére. Mivel ezeket a tulajdonságokat a tanulmány első részében azonosítottuk, a jelen dolgozat csak felsorolásszerűen ismerteti őket.

1. A semlegességnek, amennyiben arra alanyi alapjogi részjogosultságként tekintünk, kikényszeríthetőnek kell lennie.³
2. A semlegesség alapjogi tartalomként való meghatározása magával vonja azt a következményt is, hogy az állam világnézeti semlegessége a nyugati kultúrkör államai számára kötelezően alkalmazandó elv lesz. Az alapjogi semlegesség-koncepció kötelező jellege levezethető formális megközelítéssel. Azok az államok, amelyek csatlakoztak az EJEE-hez, kötelezettséget vállaltak arra, hogy az Egyezményben foglalt jogokat biztosítják a joghatóságuk alatt álló személyek számára. Amennyiben pedig úgy tekintjük, hogy a semlegesség követelménye nélkül a vallásszabadság vagy a szólásszabadság nem biztosíthatók, az államok arra is kötelezettséget vállaltak, hogy világnézeti kérdésekben semlegesek maradnak.⁴

² A jellemzők összeállításának alapjául a SÁRI János – SOMODY Bernadette: Alapjogok. Alkotmánytan II., (Budapest: Osiris 2008), HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila: Emberi jogok (Budapest: Osiris 2008), és SOMODY Bernadette – SZABÓ Máté Dániel – VISSY Beatrix – DOJCSÁK Dalma: Alapjogi Tanok I. (Budapest: HVG-ORAC 2018) tankönyvek valamint Az Alkotmány kommentárja, szerk.: JAKAB András, (Budapest Századvég 2009) szolgáltak.

³ SÁRI – SOMODY [2. l.] 23., GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: “Alapjogok korlátozása” in: Jakab András (szerk.) *Az Alkotmány kommentárja* (Budapest Osiris 2009) 435-437.o., HALMAI – TÓTH GÁBOR [2. l.]

⁴ SÁRI, SOMODY [2. l.] 7-8.; HALMAI - TÓTH [2.l.] 70.; Az alapjogok igazolásának uralkodó, de nem egyetlen felfogása a morális igazolás. Ettől eltérő felfogás például a következményelvű igazolás. Michael SANDEL: *Mi igazságos, és mi nem?* (Budapest: Corvina 2009) 50-60., SAJÓ András: *Jogosultságok* (Budapest:

3. Az klasszikus alapjogok fontos jellemzője továbbá, hogy azok jogosultja mindig az egyén, kötelezettje pedig az állam.⁵ Vagyis amennyiben a semlegesség alapjogi részjogosultságként értelmezhető, úgy rendelkeznie kell azzal a tulajdonsággal, hogy klasszikus vertikális alapjogi jogviszonyban érvényesül: az egyén kizárólag jogosultja és nem kötelezettje lehet, az állam pedig kizárólag kötelezettje és nem jogosultja lehet.

III. A semlegesség alapjogi felfogása – a semlegesség mint az EJEE tartalma

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéleteinek többségében kétféle módon hivatkozik az állam világnézeti semlegességének követelményére. Egyrészt, mint a demokrácia nélkülözhetetlen összetevőjét azonosítja,⁶ másrészt egyes, az egyezményben biztosított jogok összetevőjének tekinti. A jelen tanulmány szempontjából, amely arra keresi a választ, hogy a semlegesség követelményét a bíróságok gyakorlata alapján lehet-e alapjogi részjogosultságként azonosítani, a második megközelítés releváns.

A világnézeti semlegesség valamely, az egyezményben foglalt joggal történő megalapozása két logikai módszerrel lehetséges. Az egyik lehetőség, amikor az EJEB explicit módon kimondja, hogy a semlegesség megsértése például a vallásszabadsághoz való jog sérelmét eredményezi, vagyis a vallásszabadsághoz való jog tartalmazza, feltételezi az állam semlegességének követelményét.⁷ Ez tehát a döntés kimenetelétől független, nyelvi kifejezése annak, hogy a bíróság a semlegesség követelményét az egyes alapjogok tartalmaként értékeli.

A másik út pedig, hogy (a lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jognál maradván) habár az EJEB nem mondja ki explicit módon, hogy a semlegesség megsértése a vallásszabadság sérelmét eredményezi, de az EJEE 9. cikke sérelmének vizsgálatakor arra hivatkozással mondja ki végső döntésként az egyezmény sértést, hogy az állam magatartása megsértette a világnézeti semlegesség követelményét. Ilyen alapon állapította meg a bíróság az egyezmény sértést, amikor kimondta a hogy *“a hatóságok nem tettek eleget a semlegesség követelményének a kérelmező közösségek vonatkozásában. ... Következésképp az intézkedés sértette az Egyezmény 11. cikkét a 9. cikkel összefüggésben.”*⁸ Ebben az esetben bár a semlegesség alapjogi résztartalom-jellege kimondatlan, az EJEB indokolási logikája mégis egyértelműen kifejezi, hogy a semlegesség követelményét a vallásszabadsághoz való jog tartalmának tekinti.⁹ Hiszen amennyiben az eljárás a lelkiismereti és vallásszabadság

Seneca 1996) 41-45. Az alapjogok morális igazolása alapján bármilyen jogi elismerés nélkül is levezethető az alapjogi felfogás kötelező jellege. A morális igazolás szerint ugyanis, az alapvető jogokat az állam nem keletkezteti csak elismeri, azok minden embert emberi mivoltuknál fogva illetnek meg. A vallásszabadsághoz való jog morális igazolása szerint tehát az állam nem dönthet arról, hogy biztosítja-e azt. Ha pedig a semlegesség követelményét a vallásszabadság elengedhetetlen tartalmaként definiáljuk, az alapjogok morális igazolása alapján az állam semlegességének követelménye is az ember veleszületett joga.

⁵ SÁRI – SOMODY [2. lj.] 24-25, GÁRDOS-OROSZ [3. lj.] 430-431., HALMAI – TÓTH 90-91. [2. lj.]

⁶ DIMITROVA V. BULGARIA, Application no. 15452/0725, Judgment of 10 February 2015.; BABIARZ v. POLAND, Application no. 1955/10, Judgment of 10 January 2017. 33. "ORTHODOX OHRID ARCHDIOCESE (GREEK-ORTHODOX OHRID ARCHDIOESE OF THE PEĆ PATRIARCHY)" v. THE FORMER YUGOSLAV REPUBLIC OF MACEDONIA Application no. 3532/07, Judgment of 16 November 2017. 95.; CASE OF MANSUR YALÇIN AND OTHERS v. TURKEY, Application no. 21163/11, Judgment of 16 September 2014., 70.

⁷ MINK Júlia: Fórum *Fundamentum* 2011/3. 57.

⁸ MAGYAR KERESZTÉNY MENNONITA EGYHÁZ AND OTHERS v. HUNGARY, Application no. 70945/11, 23611/12, 26998/12, 41150/12, 41155/12, 41553/12, 54977/12 and 56581/12, Judgment of 8. April 2014., 115.

⁹ Javier MARTÍNEZ-TORRÓN: Universal Rights in a World of Diversity - Freedom of Religion in the European Convention on Human Rights Under the Influence of Different European Traditions, *The Pontifical Academy of Social Sciences*, 2011., 329-355. <http://www.pass.va/content/dam/scienze-sociali/pdf/acta17/acta17-martineztorron.pdf>

sérelmének vizsgálatára irányul, és a bíróság a semlegesség követelményének áttörésével indokolja a vallásszabadság megsértését, lényegében megállapítja, hogy a semlegesség sérelme egyben a vallásszabadság sérelmét is jelenti. Ha pedig az állam világnézeti elfogultsága az egyén vallásszabadságának sérelmét eredményezi, a semlegességet szükségszerűen a vallásszabadság valamilyen tartalmi részének, részjogosultságának kell tekintenünk. Az EJEB mind a két megalapozási módra szolgáltat példát.

A magyar Országgyűlés 2011-ben új egyházügyi törvényt fogadott el. A szabályozás szerint az egyházügyi törvény mellékletében felsorolt, összesen tizennégy felekezet (bevett egyházak) közé nem tartozó közösségek elveszítik egyházi státuszukat. A felekezetek vagy egyesületként működhetnek tovább, vagy megszűnnek, vagy pedig egyházi státusz megadását a kérelmezhetik. Az egyházként történő elismerésről szóló döntést a parlament, a törvényben foglalt feltételek alapján, kétharmados többséggel hozza meg. A magyar Alkotmánybíróság 2011 decemberében a törvényt formai okokra (közjogi érvénytelenségre) hivatkozással semmisítette meg.¹⁰ Az Országgyűlés még decemberben azonos tartalommal –immár a törvény elfogadására vonatkozó eljárási szabályoknak megfelelő módon– fogadta el az új egyházügyi törvényt. Az Alkotmánybíróság ezt követően 2013-ban ismét kimondta a törvény alkotmányellenességét, immáron tartalmi okokra hivatkozással. A testület álláspontja szerint az új regisztrációs eljárás, amelyben az Országgyűlés dönt az egyházi státusz megadásáról, nem áll összhangban az állam és egyház elválasztásával és a semlegesség követelményével.¹¹ A törvényt tehát a vallásszabadság és az egyenlő bánásmód sérelme miatt megsemmisítette. A folyamatok közben az Alaptörvény módosítására¹² is sor került, így az egyházi státuszról szóló döntés országgyűlési hatáskörbe való utalása immáron a legmagasabb jogforrási szinten lett deklarálva.

Az egyházi jogállásukat elvesztő felekezetek közül többen az EJEB-hez fordultak. A magyar egyházatörvény szabályozási rendszerét vizsgálva az EJEB kimondta, hogy „*a tények, amelyek arra utalnak, hogy a hatóságok nem maradtak semlegesek, amikor ezen a területen gyakorolták a hatalmukat, szükségszerűen arra a következtetésre vezetnek, hogy az állam beavatkozott a hívők azon jogába, hogy vallásukat kifejezésre juttathassák az Egyezmény 9. cikke értelmében.*”¹³ A magyar egyházügyi törvénynek az egyházak elismerésére, illetve nyilvántartásba vételére vonatkozó szabályozása tehát egyezményesértőnek bizonyult, mégpedig azért, mert a kérelmezők a bevett egyházakhoz képest eltérő bánásmódban részesültek, és ezáltal a hatóságok nem tettek eleget a semlegesség követelményének.¹⁴ Ebben az ügyben a bíróság mind a két igazolási módszert alkalmazta. Egyrésztől explicit módon kimondta, hogy a semlegesség megsértése szükségszerűen az Egyezmény 9. cikkében foglalt, a vallás kifejezéséhez, tehát a vallásszabadsághoz való jog¹⁵ sérelméhez vezet.¹⁶ Másrészről

¹⁰ 164/2011. (XII. 20) AB határozat.

¹¹ Az egyházügyi szabályozást az Országgyűlés azóta olyan módon változtatta meg, hogy a bevett egyház mellett (amely jogi státuszáról gyakorlatilag az Országgyűlés dönt) olyan vallási egyesület, nyilvántartásba vett egyház és a bejegyzett egyház kategóriákat hozott létre, amelyeket a Fővárosi Törvényszék vesz nyilvántartásba. MINK Júlia: *Az egyházi törvény újabb módosítása: egy lépés előre, két lépés hátra*, *Fundamentum*, 2019/1-2, 71-81.

¹² Az Alaptörvény VII. cikkének (4) bekezdésének szövegét érintő, negyedik és ötödik Alaptörvény módosítások.

¹³ MAGYAR KERESZTÉNY Mennonita Egyház and Others v. Hungary, 76., az Igazságügyi Minisztérium fordítása.

¹⁴ MINK Júlia: A vallásszabadság a vélt közérdek oltárán, *Fundamentum* 2014/3, 85-99., UITZ Renáta: “Hogy ki az egyház és ki nem?” Látélet a magyar állam és az egyházak viszonyáról, *Fundamentum* 2011/3. 23-40.; SCHANDA Balázs: „Romboló bírói aktivizmus vagy a vallásszabadság győzelme? Néhány megjegyzés a Magyar Keresztény Mennonita Egyház és mások v. Magyarország ügyben 2014. április 8-án hozott ítélethez” *Pázmány Law Working Papers* 2014/07.

¹⁵ Az Egyezmény 9. cikke kifejezetten nevesíti a vallás kifejezéséhez való jogot, mint a vallásszabadság összetevőjét.

az EJEE megsértésének megállapítását is többek között közvetlenül a semlegesség elvének megsértéséből vezette le. Vagyis azt állapította meg, hogy azzal, hogy a hatóságok nem tettek eleget a semlegesség követelményének, megsértették a vallásszabadsághoz való jogot. Az EJEB azonos ügyben született, a kártérítésre vonatkozó részítéletében az alapügyet akként sommázza, hogy: azzal, hogy az állam egy politikai testület által történő nyilvántartásba vételi rendszert hozott létre, valamint, hogy a kérelmezőt eltérően kezelte a bevett egyházként elismert felekezetektől, megsértette a semlegesség követelményét.¹⁷ Vagyis a bíróság maga utólagosan az egyezményesértés okát az állam elfogultságában jelölte meg.

Az EJEB a bolgár hatóságok egyházi ügyekbe való tevékeny beavatkozása kapcsán született ítéletében kifejezetten deklarálja, hogy az Egyezmény 9. cikke az állami hatóságokra a semlegesség követelményét rója.¹⁸ Ezt erősíti meg továbbá az Európa Tanácsnak az EJEB vallásszabadsággal kapcsolatos gyakorlatát vizsgáló tanulmánya, amely szerint a gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadság védelme magába foglalja az állam semlegességének követelményét.¹⁹

Moldovában a nyilvántartásba vételt végző hatóságok a Metropolitan Church of Bessarabia felekezet nyilvántartási kérelmére négy ízben nem válaszoltak. A felekezet minden esetben bírósághoz fordult. A Legfelsőbb Bíróság előtt a kormány előadta, hogy a nyilvántartásba vételi kérelmeknek azért nem adott helyt, mert a bejegyző döntéssel az ortodox egyházon belül konfliktusokat generált volna. A kérelem elutasításának indokaként a Legfelsőbb Bíróság felhozta, hogy a Metropolitan Church of Moldova bejegyzett egyház, így a kérelmező felekezetnek lett volna lehetősége arra, hogy tevékenységét ezen az egyházon keresztül folytassa. Az ügyben az EJEB az Egyezmény alapján, a vallásszabadság megsértését – többek között – azzal indokolta, hogy az állam elmulasztotta figyelembe venni a semlegesség követelményét.²⁰ Ebben a döntésben az EJEB nem definiálja a semlegesség követelményét a vallásszabadsághoz való jog tartalmi összetevőjeként, de az, hogy a vallásszabadság sérelmét az állam pártatlanságának megsértésével indokolja, ugyancsak a semlegesség alapjogi tartalomként való kezelésére enged következtetni. Ahogy szintén ezt sugallja az is, hogy a Church of Scientology Moscow,²¹ valamint a Moscow Branch of the Salvation Army Oroszország elleni ügyekben²² a bíróság a Metropolitan Church of Bessarabia esetében meghozott döntését akként foglalja össze, hogy a moszkvai hatóságok elmulasztottak eleget tenni a semlegesség követelményének.²³ Azzal tehát, hogy a bíróság az Egyezmény sérelmének okát, az Egyezmény 9. cikkének állítólagos sérelmére alapozott eljárásokban utólagosan a semlegesség követelményének figyelmen kívül hagyásában jelölte meg, kifejezte, hogy a semlegességet az Egyezmény 9. cikke, vagyis a lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jog tartalmának tekinti.

¹⁶ A témában lásd: ÁDÁM Antal: Vallás, vallásszabadság és egyház Magyarország Alaptörvényének, továbbá „A lelkiismereti- és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról” szóló 2011. évi C. törvény figyelembe vételével *JURA* 2011/2.

¹⁷ Magyar Keresztény Mennonita Egyház And Others v. Hungary Partial judgment of 28. June 2016.

¹⁸ Holy Synod Of The Bulgarian Orthodox Church (Metropolitan Inokenity) And Others v. Bulgaria, Application no. 45701/99, Judgment of 22 January 2009., 139.

¹⁹ ECHR Report, RESEARCH DIVISION, Overview of the Court's case-law on freedom of religion, Council of Europe/European Court of Human Rights updated 31 October 2013., 28.

²⁰ Case Of Metropolitan Church Of Bessarabia And Others v. Moldova 129., 130.

²¹ Church Of Scientology Moscow v. Russia, Application no. 18147/02, Judgment of 5 April 2007.

²² Moscow Branch Of The Salvation Army v. Russia, Application no. 72881/01, Judgment of 05 January 2007.

²³ Case Of Jehovah's Witnesses Of Moscow And Others v. Russia, Application no. 302/02 Judgment of 10 June 2010 157., 181., SCHANDA Balázs - CSIZINÉ Schlosser Annamária: Újabb fejlemények az Emberi Jogok Európai Bíróságának vallásszabadsággal kapcsolatos gyakorlatában, *Iustum Aequum Salutare* 2009/2. 67–81., SCHANDA Balázs: Vallásszabadság az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatában, *Vallástudományi Szemle*, 2011/2.

Az EJEK tehát két módszerrel is rámutatott arra, hogy az állam semlegességének követelményét alapjogi tartalomnak tekinti. Megtette ezt akként, hogy explicit módon kimondta: a vallásszabadsághoz való jog magában foglalja a semlegesség követelményét. Valamint a semlegesség alapjogi jellegét erősítette azokban az esetekben is, amelyekben a vallásszabadsághoz való jog megsértésére alapozott panaszokat a semlegesség megsértése miatt ítélte az EJEK-be ütközőnek. A vizsgált ügyek alapján tehát az biztosan megállapítható, hogy a bíróság gyakorlatában megtalálható az az álláspont, amely szerint a semlegesség követelménye az Egyezményben biztosított egyes jogok részjogosítványaként azonosítható.

IV. A lappangó kikényszeríthetőség

Ha a semlegesség megsértésére nem lehet igényt alapozni, úgy a bíróságok által használt érvelés, miszerint a semlegességet a vallásszabadsághoz való jog tartalmaként kell értelmezni, kizárólag a követelmény bevezetésének praktikus igazolására szolgál, és a semlegesség követelményének dogmatikai szerepét nem jelöli ki, a követelmény jogrendszerbe való bevezetésén kívül gyakorlati relevanciával nem bír.

Önálló (vagyis a jogsérelmet kizárólag a semlegesség elvének megsértésére alapozó) panasszal az állam semlegessége követelményének megsértése miatt ugyanakkor nem foglalkozott az EJEK, így nem vonható le olyan egyértelmű konklúzió, ami a további elemzést okafogyottá tenné.

Az EJEK sem az egyén állami semlegességhez való jogának kikényszeríthetőségét nem állapította meg, sem pedig olyan panasz nem érkezett hozzá, amely elbírálásából konkrét következtetést vonhatunk le a követelmény kikényszeríthetőségére vonatkozóan. A vallásszabadsággal kapcsolatos egyes döntései indokolásában (azzal, hogy az Egyezmény megsértését érvelésében közvetlenül az állam elfogult magatartásában jelölte meg) ugyanakkor fenntartotta a lehetőségét annak, hogy a semlegességet mint a vallásszabadság részjogosítványát kikényszeríthetőnek tekintsük.

A Magyar Keresztény Mennonita Egyház és mások Magyarország elleni ügyében az EJEK kifejezetten arra hivatkozással állapította meg az Egyezmény megsértését, hogy *“a politikától befolyásolt bejegyzési eljárás kialakításával, amelynek az indokoltsága egyébként is megkérdőjelezhető, és végül azzal, hogy a kérelmezőket nem csak az együttműködés terén, hanem a hittel kapcsolatos tevékenységekhez kapcsolódó előnyök terén is megkülönböztetik a bevett egyházaktól, a hatóságok figyelmen kívül hagyták a kérelmező közösségekkel szemben fennálló semlegesség követelményét.”*²⁴

A már említett Metropolitan Church of Bessarabia ügyben (amelyben a hatóságok a felekezet nyilvántartási kérelmeire nem válaszoltak, majd a kérelmet elkésztésre való hivatkozással utasították el) az EJEK a moldáv állam egyezményesértésének megállapítását közvetlenül az állam elfogultságával, vagyis a felekezetek ésszerű és objektív okok nélkül történő megkülönböztetésével indokolja.²⁵ Szintén közvetlenül a semlegesség megsértésével indokolja a bíróság döntését a Church of Scientology Moscow Oroszország elleni, ugyancsak a felekezet bejegyzési kérelmét megtagadó állami aktus miatt indult eljárásban. Az EJEK ebben a döntésben is ekként összegzi az indokolás részben kifejtett megállapításait: *“a moszkvai hatóságok nem jártak el jóhiszeműen és nem tettek eleget a kérelmező egyházi*

²⁴ MAGYAR KERESZTÉNY Mennonita Egyház AND OTHERS v. HUNGARY 76.

²⁵ CASE OF METROPOLITAN CHURCH OF BESSARABIA AND OTHERS v. MOLDOVA 133. Az ügy elemzése során a semlegesség megsértését jelöli meg az egyezményesértés megállapításának okaként Durham W. Cole DURHAM: Facilitating Freedom of Religion or Belief through Religious Association Laws in: Tore LINDHOLM - W. Cole DURHAM Jr.- Bahia G. TAHZIB-LIE - Elizabeth A. SEWELL - Lena LARSEN (szerk.) Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Deskbook (Oslo: Springer 2004) 363.

közösséggel szemben fennálló semlegesség és pártatlanság követelménynek.” Ezt követően pedig az EJEB levonja a konzekvenciát: az Egyezmény, ezen belül is a vallásszabadsághoz való jog sérelmét.²⁶ Az idézett mondatot ismétli meg a bíróság a Moscow Branch of the Salvation Army Oroszország elleni ügyében, majd ebben az ügyben is megállapítja az Egyezmény megsértését.²⁷

A bíróság tehát ezekben az ügyekben döntése meghozatalakor nem csupán egyetlen szempontként vette figyelembe az állam semlegességének követelményét, hanem érveléséből (az érvek számbavétele, a semlegesség megsértésének, majd közvetlenül ezt követően az Egyezmény megsértésének megállapítása) kifejezetten úgy tűnik, hogy az állam elfogultsága közvetlenül eredményezte az Egyezményben biztosított jog sérelmét. Habár olyan eljárás, amelyben a panasz kizárólag a semlegesség megsértésén alapult, nem zajlott még le az EJEB előtt,²⁸ a bíróság érvelési logikája arra enged következtetni, hogy egyes döntései a vallásszabadság nélkülözhetetlen feltételének, a semlegesség követelményének kikényszerítésére szolgálnak. Ugyanakkor az, hogy a bíróság bizonyos esetekben kikényszerítette a semlegesség követelményét, nem jelenti, hogy az egyén semlegességhez való joga minden esetben kikényszeríthető jogosultság lenne. Ennek megállapítása kizárólag az EJEB határozott állásfoglalása, vagy ebben a tekintetben félreérthetetlen döntése alapján lenne lehetséges.

V. Szabadon választható semlegesség?

Amennyiben az állam világnézeti semlegességét alanyi alapjogok közös részjogosultságaként azonosítjuk, a semlegesség elvét az alapjogokat deklaráló minden államnak egyaránt tiszteletben kell tartania. A semlegesség elve alapjogi részjogosultságként történő érvényesülésének következő vizsgálati szempontja, hogy az EJEB megköveteli-e, hogy a tagállamok megtartsák a semlegesség követelményét, és ha igen, milyen szigorúsággal teszi ezt.

Ez a kérdés a jelenkor közéleti viszonyaiban különös hangsúlyt kap azzal, hogy több állam Európa együttélési, társadalmi problémáira abban látja a választ, hogy az európai államoknak vissza kell térniük keresztény identitásukhoz, amely cél elérése érdekében akár a kisebbségi kultúrák jogainak korlátozása és a semleges állam koncepciójának feladása is eszköz lehet.

Tekintettel arra, hogy ez a követelmény plasztikusan egy több állam joggyakorlatát felügyelő szervezet perspektívájából tanulmányozható, a dolgozat keretei között maradván, az EJEB gyakorlata alapján vizsgálom, hogy igaz-e a bíróság semlegesség-fogalmára, hogy azt az Egyezményben részes államoktól, az egyezményes jogok védelme érdekében szigorúan megköveteli, így az államoknak nincs lehetőségük a nemzeti identitásukat a semlegesség sérelmére jogi vagy akár bizonyos politikai eszközökkel erősíteni.

Amikor az EJEB joggyakorlatában a tagállamok mozgásterét vizsgáljuk, valójában a bíróság által kialakított mérlegelési szabadság (*margin of appreciation*) doktrínáját vonjuk elemzés alá. A mérlegelési szabadság doktrínájának bevezetése az EJEB eljárásának szubszidiárius jellegére vezethető vissza, vagyis arra, hogy az Egyezményben foglalt jogok védelme

²⁶ Church of Scientology Moscow v. Russia, 92.

²⁷ Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia, 97. A Metropolitan Church of Bessarabia, a Church of Scientology és a Moscow Branch of the Salvation Army ügyeit is úgy összegzi Peter CUMPER, hogy azokban az EJEB az állam semlegességének megsértését állapított meg végkövetkeztetésként. David HARRIS - Michael O'BOYLE - WARBRICK: Law of the European Convention on Human Rights, (Oxford: Oxford University Press 2014) 598.

²⁸ És valószínűleg a jövőben sem fog, hiszen a mindenkor panaszosoknak ügyük kedvező elbírálása miatt érdekük, hogy minél több érvet felhozzanak kérelmük megalapozására, és pontosan hivatkozzanak az Egyezmény valamely rendelkezésére.

elsősorban a tagállamok feladata, a bíróságnak a fellépése csak akkor igazolható, ha az az egyéni jogvédelmet hatékonyabban látja el.²⁹ A mérlegelési szabadság a tagállami mozgáster azon köre, ahol “az EJEB önkorlátozó módon tiszteletben tartja a tagállami hatóságok jogkorlátozó intézkedéseit és esetleges hibáit is.”³⁰ Az államok mérlegelési szabadságát a 15. Kiegészítő Jegyzőkönyv³¹ iktatta az Emberi Jogok Európai Egyezményébe, de annak a mai napig használt formuláját - igazolását és korlátait - 1976 decemberében, a *Handyside v. the United Kingdom* ügyben dolgozta ki az EJEB.³²

V.1. Általános megállapítások

Az EJEB a vallásszabadság állítólagos sérelmének vizsgálata során a *Kokkinakis* ügyben hívta fel az állam mérlegelési szabadságának doktrínáját.³³ Milos Kokkinakis és felesége Jehova Tanúként a görög alkotmány és büntető törvénykönyv tiltó rendelkezései ellenére, vallási meggyőződésüknek eleget téve hittérítő tevékenységet végeztek. A görög bíróságok több ízben elítélték őket tiltott hittérítés tevékenysége miatt. Az ítéletet Uitz Renáta olyannak tekinti, ami pozitívumaival és hiányosságaival együtt máig meghatározza a strasbourgi bíróság vallásszabadsággal kapcsolatos gyakorlatát.³⁴ A bíróság ebben az ügyben a vallásszabadság korlátozására vonatkozóan is alkalmazza az állam mérlegelési szabadságát. Azonban ezt a mozgásterét az állam európai ellenőrzés alatt gyakorolhatja. Az EJEB az ügyben elfogadta, hogy a hittérítés tilalma az Egyezmény 9. cikkének (2) bekezdésében a vallásszabadság korlátozásának indokaként nevesített mások jogainak védelmét szolgálja. Az Egyezmény megsértését mégis megállapította, mivel a nemzeti bíróságok ítéletüket nem kellő alapossággal indokolták meg, így a korlátozást indokoló nyomós társadalmi érdek nem volt világos.³⁵

Az EJEB a vallásszabadság korlátozásával kapcsolatos állami mozgásteret specifikálta a *Holy Synod of the Bulgarian Church* ügyében, amikor megállapította, hogy az államok a vallási közösségekkel kialakított kapcsolatuk terén széles mérlegelési mozgásterrel rendelkeznek.³⁶ Az általános francia burkatilalom vizsgálata során az EJEB az állam mérlegelési szabadságának körébe sorolta annak eldöntését is, hogy a vallás kinyilvánításának a korlátozása szükséges-e³⁷ az adott társadalomban.³⁸ Ennek indoklásaként hivatkozott az Otto-

²⁹ Andreas FØLLESDAL: *Subsidiarity and International Human-Rights Courts: Respecting Self-Governance and Protecting Human Rights – or Neither?* *Law and Contemporary Problems* 2016/2. 149; Steven GREER: *The margin of appreciation: interpretation and discretion under the European Convention of Human Rights*, Council of Europe Publishing, July 2000.

³⁰ POLGÁRI Eszter: *A tagállamoknak biztosított mérlegelési szabadság doktrínája az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában*, *Állam és Jogtudomány* 2017/441-53.

³¹ Magyarországon kihirdette: 2015. évi CLVII. tv. az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezményt módosító 15. Jegyzőkönyv kihirdetéséről. A 15. Jegyzőkönyv értelmében az EJE preambuluma a következő bek.-sel egészül ki: „*Megerősítve, hogy – a szubszidiaritás elvével összhangban – elsődlegesen a Magas Szerződő Felek kötelessége a jelen Egyezményben és az ahhoz fűzött jegyzőkönyvekben meghatározott jogok és szabadságok biztosítása, és hogy ennek során a Magas Szerződő Felek az Egyezmény által létesített Emberi Jogok Európai Bíróságának ellenőrzési jogköre alá eső mérlegelési jogkörrel rendelkeznek.*”

³² *Handyside v. United Kingdom*, Application no.5493/72, Judgment of 7 December 1976.

³³ *Kokkinakis v. Greece*, application No. 14307/88, Judgment of 25 May 1993, 47.

³⁴ Uitz Renáta: *A lelkiismereti és vallásszabadság az emberi jogok európai bíróságának gyakorlatában - a Kokkinakis ítélettől az állami semlegesség követelményéig*. *Állam és Jogtudomány* 2017/4 106-116.

³⁵ *Kokkinakis v. Greece* 49.

³⁶ *Holy Synod Of The Bulgarian Orthodox Church and Others v. Bulgaria*, 119.

³⁷ POZSÁR-SZENTMIKLÓS Y Zoltán: *Pillanatkép az Emberi Jogok Európai Bíróságának szükségességi tesztjéről*, in: *Ünnepi kötet Sári János egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére* (Budapest: Rejtjel 2008) 262-270.; Janneke GERARDS: *How to improve the necessity test of the European Court of Human Rights* *International Journal of Constitutional Law* 2013/2 466–490.

Preminger-Institute³⁹ és Dahlab⁴⁰ ügyeire, amelyekben a bíróság megállapította, hogy nem lehet a vallás társadalomba való megjelenését illetően egy egységes európai koncepciót megállapítani. A vallás kinyilvánításának jelentése ugyanis időtől és kontextustól függően változik.⁴¹

A bíróság általános megállapításának rövid összefoglalását követően, a következőkben ügycsoportonként vizsgálom, hogy az adott típusú esetekben hogyan érvényesül az állam mérlegelési szabadsága.

V.2. Blaszfémia

Az Otto-Preminger-Institute ügyben a bíróság azt vizsgálta, hogy megfelelt-e az Egyezménynek az osztrák hatóságok intézkedése, amellyel megtiltották egy keresztény értékeket sértő, blaszfém film nyilvános levetítését. A kérelmező a szólásszabadságának megsértése miatt fordult az EJEB-hez. A bíróság megállapította, hogy mások vallásos érzelmeinek védelme, mint legitim cél, a szólásszabadság korlátozásának nevesített indokai közül a *mások jogainak védelme* kategóriába sorolható.⁴² A vallás társadalmi jelentésére vonatkozó egységes európai koncepció hiánya miatt, a korlátozás szükségességének és mértékének megállapítására való mérlegelés szabadságának terjedelmét pedig az osztrák állam nem lépte túl.⁴³ Az EJEB továbbá a korlátozást alátámasztó érvként veszi figyelembe, hogy a film olyan régióban került volna levetítésre, amelyben a lakosság döntő többsége római katolikus vallású. Úgy tűnik tehát az állam ezen a ponton a többségi kultúra és a többségi vallás védelmén keresztül a mérlegelési szabadság által biztosított mozgásterében érvényesítheti a nemzeti kultúráját, identitását.⁴⁴

V.3. Vallási jelképek az oktatásban

A vallási viselet iskolában történő megjelenése kapcsán az EJEB szintén láthatóan tág mozgásteret enged az államoknak a vallásszabadság korlátozására.⁴⁵

Nem állapította meg a bíróság az Egyezmény megsértését, amikor a francia állam az iskolában történő vallási szimbólum viselését korlátozta az egyén vallás-kinyilvánításának jogának kárára. Lucia Dahlab, svájci tanárnő fejkendőben tanított, amit sem a szülők, sem a gyermekek nem sérelmeztek, mígnem néhány év eltelté után a szakszervezet figyelt fel a viseletére. Később az oktatásügyi hatóság felszólította, hogy tanítás közben ne hordjon vallási meggyőződését egyértelműen kinyilvánító öltözetet. A sikertelen hazai jogorvoslatokat követően Dahlab az EJEB-hez fordult. Az Emberi Jogok Európai Bírósága megfelelőnek találta az Egyezmény 9. cikkének korlátozását. A döntésében az elsődlegesként figyelembe vett érv az volt, hogy a tanár az államot képviseli, így őt is kötelezi az állam világnézeti

³⁸ S.A.S. v. France, Application no. 43835/11, Judgment of 1 July 2014., 129.

³⁹ Otto-Preminger-Institute v. Austria, Application no. 13470/87. Judgment of 20 September 1994., 47.

⁴⁰ Dahlab v. Switzerland Application no. 42393/98. Judgment of 15 February 2001.

⁴¹ Ugyanezt a tételt ismétli meg a bíróság, egy a későbbi döntésében. Az ügyben az EJEB mellett foglalt állást, hogy a muzulmán vallású gyerekek részére is előírt, koedukált úszásban való részvételi kötelezettséggel Svájc nem sértette meg az Emberi Jogok Európai Egyezményét. Lásd: Osmanoglu And Kocabaş v. Switzerland, Application no. 29086/12, Judgment of 10 January 2017., 88.

⁴² Otto-Preminger-Institute v. Austria 48.

⁴³ Otto-Preminger-Institute v. Austria 56.

⁴⁴ A blaszfémia-tilalmakat vizsgáló bírósági döntések elemzése során Koltay András is megállapítja, hogy a vallási érzület sérelmét eredményező szólások tilalma tipikusan az az ügykör, amelyben az EJEB széles tagállami mozgásteret enged és nem törekszik arra, hogy egységes európai mércét állapítson meg. KOLTAY András: A vallások, az állam és a szólás szabadsága, (Budapest: Századvég 2016), 264.

⁴⁵ Malcolm David EVANS: Manual on the Wearing of Religious Symbols in Public Areas, Council of Europe Publishing, 2009. 105.

semlegessége.⁴⁶ Nagyon hasonló tényállás alapján hozott nagyon hasonló döntést az EJEB Kurtulmus Törökország elleni ügyében.⁴⁷ Kurtulmus az Isztambuli Egyetem tanára volt, aki a közalkalmazottakra vonatkozó ruhaviselési szabályokat megszegve fejkendőben tanított az egyetemen. A török jogi eljárás végén Kurtulmusnak (mivel továbbra is folyamatosan viselte a fejkendőt) le kellett mondania tanári tisztségéről. Az EJEB ebben az ügyben figyelembe vette, hogy a török állam egyik alapértéke a szekularizmus, valamint, hogy a tanár vallásszabadságának korlátozása az állam semlegességének kikényszerítését szolgálta. Az állam semlegességének kikényszerítése sokkal nehezebben alkalmazható érv abban az esetben, ha a fejkendőviselés tilalma nem az államot képviselő tanárt, hanem diákokat érinti. A tanár ugyanis az állami oktatási intézményben az államot képviseli, így rajta akár számon is kérhető az állam világnézeti semlegességének követelménye. Egy diák fejkendőviselése ezzel szemben – mivel a diák nem képviseli az államot – legfeljebb az állami intézmény semleges közegét sértheti. Ennek ellenére Leyla Sahin török egyetemi hallgató esetében az EJEB szintén a szekularizmus védelme érdekében elfogadhatónak találta a korlátozást, továbbá ismét megállapította, hogy a valláskinyilvánítás korlátozása a tagállamok mérlegelési szabadságába tartozik.⁴⁸ Dogru francia iskolában tanuló első évfolyamos gimnazista volt, amikor megtiltották neki, hogy a testnevelés órákon fejkendőt viseljen. A tagállami jogorvoslati fórumokat végigjárását követően, az ügy szintén az EJEB elé került. Habár Dogru ügyében a bíróság külön szempontként vette figyelembe a fejkendő intenzív mozgás közben való viselésének egészségügyi kockázatait, a szekularizmus védelme és az állam mérlegelési szabadsága ebben az esetben is döntő érvek voltak arra, hogy a bíróság nem állapította meg az Egyezmény megsértését.⁴⁹ Sőt, kifejezte, hogy az iskolában való valláskifejezés és a szekularizmus ellentétének feloldása az állam mérlegelési szabadságának körébe tartozik.⁵⁰

V.4. Vallás a közterületeken

Eszerint a vallásszabadság kizárólag a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében korlátozható. Ahmet Arslan és társai egy vallási szertartás során az utcán sajátos vallásos viseletben (turbánt, salvart⁵¹ és tunikát viselve, a kezükben bottal) sétáltak Ankarában. A hatóságok őrizetbe vették őket, majd a fejét fedő ruha miatt terrorizmusellenes jogszabályok megsértésére, illetve tilalmazott vallási ruhadarabok közterületen való viselésére hivatkozva elítélték őket. Az EJEB az ügyben megállapította, hogy a vallási ruhadarabok közintézményekben való viselésének tilalma indokolható az állam semlegességével, a közterületen való viselésük tilalma nem. Mivel sem a közbiztonságra való veszélyességet, sem a térítő szándéokra való hivatkozást az EJEB nem találta meggyőző érveknek, megállapította az Egyezményben biztosított vallásszabadsághoz való jog megsértését.⁵² A vallásszabadsághoz való jog korlátozásának legitim indokait az EJEE 9. cikke tételesen tartalmazza. S.A.S. Franciaország elleni ügyében a kérelem a 2010-ben elfogadott általános

⁴⁶ Paul M. TAYLOR: Freedom of Religion: UN and European Human Rights Law and Practice, (Cambridge: Cambridge University Press 2005) 254. Az ügy és háttérének elemzését lásd: SCHANDA Balázs: Fejkendőviselés az iskolában, *Fundamentum*, 2004/2. 115-121.

⁴⁷ Kurtulmus v. Turkey, Application no. 65500/01., Judgment of 1 January 2006.

⁴⁸ Sahin v. Turkey, Application no. 44774/98., Judgment of 10 November 2005. 116., 122.

⁴⁹ Dogru v. France, Application no. 27058/05., Judgment of 04 December 2008, A francia oktatási intézményekben való muzulmán fátolyviselésről lásd: Michel TROPER: A muzulmán fátolyviselés és az oktatás semlegességének problémája Franciaországban, *Fundamentum* 1997/2. 22-29.

⁵⁰ Dogru v. France 75.

⁵¹ Lenge nadrág, amely a lábszárán bő és az alja felé vékonyodik.

⁵² Ahmet Arslan and Others v. Turkey, Application no. 41135/98., Judgment of 23 February 2010.

francia burkatilalom alapult. A tilalom szerint közterületen senki nem viselhet olyan ruhadarabot, amely eltakarja az arcát. S.A.S. muszlim, francia állampolgárként a tilalom hatálybalépését követően nem viselhetett közterületen fejkendőt. A bíróság álláspontja szerint a közbiztonság veszélyeztetettségét az állam nem tudta igazolni. A korlátozás céljaként a mások jogainak és szabadságának fogalomkörébe kényszerített "társadalomban való együttéléshez való jog" védelmét fogadta el az EJEB.⁵³ Ez a jog pedig a társadalom azon igényét foglalja magába, hogy elkerüljék az olyan viselkedéssel való találkozást, ami megkérdőjelezi a nyílt személyközi kapcsolatok lehetőségét, ami a pedig társadalmi konszenzus alapján elengedhetetlen formája a társadalomban való közös életnek.⁵⁴ A bíróság vizsgálata folyamán a korlátozás a szükségesség és az arányosság próbáját is kiállta, így a tilalom egyezménykonformnak bizonyult. A korlátozás megítélésében ismét jelentős szerepet kapott, hogy az EJEB az adott ügyben alkalmazhatónak találta a mérlegelési szabadság doktrínáját.⁵⁵

V.5. Semleges tanterv

Az egyik olyan esetkör, amelyben az EJEB gyakorlata alapján nincs igazán tág mozgásteret az államoknak, az iskolai tantervek összeállítása. A Grzelak család három tagja (anya, apa, gyermek) kérelmezőként az EJEB-hez fordult,⁵⁶ mivel Mateusz Grzelak (gyermek) egészen az általános iskola első osztályától a gimnázium utolsó osztályáig nem kapott jegyet vallás/etika tantárgyból. Ennek oka az volt, hogy szülei kérésére nem kívánt részt venni a vallási oktatáson. Tekintettel azonban arra, hogy az etika órák elindítására sosem gyűlt össze elég diák, Grzelak a vallás órák ideje alatt a könyvtárban vagy egyéb publikus iskolai helyiségekben tartózkodott. Hasan és Eylem Zengin valamint Mansul Yalcin és mások Törökország elleni ügyeiben⁵⁷ a bíróság azt vizsgálta, hogy az Egyezményvel konform-e a középiskolában az "összehasonlító vallás-kultúra és etika" című tantárgy tananyaga. A kérelmezők szerint ugyanis a tananyag a többségi iszlám felfogás alapján volt összeállítva és nem helyezte hangsúlyt az ő alevi hitükre. Az EJEB megállapította, hogy az állami oktatásnak objektívnek kell lennie, és a pluralizmus és a semlegesség elveit tiszteletben kell tartania.⁵⁸ Hasan and Eylem Zengin ügyeiben pedig kifejezetten nevesítette, hogy az a tény, hogy a török népesség többsége iszlám vallású, nem mentesíti az államot a semleges oktatás kötelezettsége alól.⁵⁹ A bíróság mind a három ügyben megállapította az Egyezmény megsértését.

V.6. A felekezetek nyilvántartásba vétele

A bíróság gyakorlatában a vallási felekezetek nyilvántartásba vétele szintén olyan kérdés, amelyben az államok vallásszabadsággal kapcsolatos tág mozgásteret nem érvényesül.⁶⁰ Az

⁵³ S.A.S. v. France 158.

⁵⁴ S.A.S. v. France 128., UITZ 2017 (34. lj.).

⁵⁵ S.A.S. 155., 157. A döntés kritikáját lásd: Saïla Ouald CHAIB and Lourdes PERONI: S.A.S. v. France: Missed Opportunity to Do Full Justice to Women Wearing a Face Veil, 14 July 2014., strasbourgobservers.com

⁵⁶ Grzelak v. Poland, Application no. 7710/02, Judgment of 15 June 2010.

⁵⁷ Hasan and Eylem Zengin v. Turkey, Application no. 1448/04, Judgment of 9 January 2008., Mansul Yalcin And Others v. Turkey, Application no. 21163/11, Judgment of 16 September 2014. Az ügyek összevetését lásd: Yousra BENFQUIH: Mansur Yalçın v. Turkey: religious education and the (easy) way out, 10 October 2014, strasbourgobservers.com.

⁵⁸ Hasan and Eylem Zengin v. France 68., Mansul Yalcin v. France 70-71.

⁵⁹ Hasan And Eylem Zengin 63.

⁶⁰ Kerry O'HALLORAN: State Neutrality: The Sacred, the Secular and Equality Law (Cambridge: Cambridge University Press 2021) 11-12.

EJEB számos – már a jelen tanulmányban is hivatkozott – döntésében állapította meg az egyezményesértést olyan ügyekben, amelyekben a hatóságok elmulasztották a vallási felekezetek egyenlőként való kezelését.⁶¹ A Jehovah's Witnesses of Moscow ellen az illetékes ügyészséghez több panasz is érkezett arról, hogy a felekezet túl nagy tagdíjakat vet ki, amelyekkel nehéz pénzügyi helyzetbe hozzák a családokat, szétszakítják a családokat, gyűlölik a hagyományos egyházakat, öngyilkosságra buzdítják a követőiket vagy arra, hogy a szükséges egészségügyi ellátást visszautasítsák. Az ügyészség egyetlen panaszt sem látott elég megalapozottnak ahhoz, hogy nyomozást indítson a felekezet ellen. A felekezet betiltására irányuló sikertelen polgári jogi eljárást követően hatályba lépett az új orosz vallásszabadságról szóló törvény, amely minden felekezet számára újbóli regisztrációs kötelezettséget írt elő. A Jehovah's Witnesses of Moscow regisztrációs kérelmét a hatóságok megtagadták. A felekezet a hazai jogorvoslatok kimerítését követően az EJEB-hez fordult, a bíróság pedig megállapította, hogy az orosz állam megsértette a kérelmező vallásszabadsághoz, és ezzel összefüggésben az egyesüléshez való jogát. Az ügyben a bíróság lefektette az elvet, miszerint az államnak szűk mozgásteret van, és kényszerítő okkal kell előállnia az olyan beavatkozások esetében, amelyek az emberek belső önállóságukból folyó, a vallási tanok magatartási előírásainak követésére vonatkozó döntéseit érintik.⁶²

V.7. Következtetések

Az ügyek elemzését követően nem válik egyértelművé, hogy milyen jogi szempontok alapján enged az EJEB széles vagy szűk mozgásteret a tagállamoknak a vallásszabadsághoz való jog és az ahhoz kötődő jogok korlátozás terén. Polgári Eszter a mérlegelési szabadság elemzése kapcsán elkülöníti az azon cikkekben foglalt jogok korlátozását, amelyek tartalmaznak korlátozási klauzulát (vagyis konkrétan megnevezett legitim célokat és a szükségesség követelményét). Álláspontja szerint ezekben az ügyekben az államnak tág mozgásteret van, a mérlegelési szabadság doktrínáját pedig az EJEB – hacsak formálisan is – megemlíti az ilyen jogokkal kapcsolatos ítéleteiben.⁶³

Azok az ügyek, amelyeket a jelen tanulmány olyannak azonosított, amelyben az EJEB széles mozgásteret enged a tagállamok számára (blaszfémia tilalmak, vallási jelképek viselete a közterületeken vagy oktatási intézményekben), mind olyan jogok korlátozásán alapulnak (vallásszabadság, szólásszabadság), amelyekhez az Egyezmény jogkorlátozási klauzulákat fűz. Erre figyelemmel az említett kritérium lehet az egyik rendezőelve az állam vallásszabadsággal kapcsolatos mozgásterének. Ez alól pedig kivételt jelenthetnek azok, az egyházak jogállásával, nyilvántartásba vételével kapcsolatos ügyek, amelyek a vallásszabadságon (és a szintén jogkorlátozási klauzulával ellátott egyesülési szabadságon) kívül érintik az egyenlő bánásmód követelményét is, ezekben az esetekben az államok ugyanis szűk mozgásterrel rendelkeznek. Az iskolai tantervet érintő ügyek pedig, habár a vallásszabadsággal szoros összefüggésben vannak, az Egyezmény Első Kiegészítő Jegyzőkönyvének 2. cikkén, az oktatáshoz és az oktatásban külön nevesített vallásszabadsághoz való jogon alapultak. Ehhez a joghoz pedig az Egyezmény nem fűz korlátozási klauzulát.

Uitz Renáta ugyanakkor felvet egy másfajta rendszerezési szempontot is, amely szerint az EJEB kétféle módon használja a semlegesség követelményét. Az egyik szerint a semlegesség elve egy *sui generis* minimumkövetelmény, amelyet a tagállamoknak be kell tartaniuk. Ez a követelmény jelenik meg a vallási felekezet jogosultságainak meghatározásával és az iskolai

⁶¹ Magyar Keresztény Mennonita Egyház v. Hungary, Moscow Branch Of The Salvation Army v. Russia, Case Of Jehovah's Witnesses Of Moscow, Church Of Scientology Moscow v. Russia.

⁶² Case Of Jehovah's Witnesses Of Moscow 119.

⁶³ POLGÁRI (30. lj.) 48-49.

tantervekkel kapcsolatos ügyekben. Ez a módozat szolgálhat olyan egységes európai sztenderdként, amely a semlegességet, mint alapjogi részjogosultság tiszteletben tartását minden tagállam számára kötelezővé teszi. A másik megközelítés azokban az esetekben érvényesül, amelyekben a semlegesség követelménye az államok korlátozó döntéseinek az igazolására szolgál. Ebben a kontextusban a semlegesség követelményének tartalmát nem az EJEB, hanem az egyes tagállamok, egymástól eltérően maguk határozzák meg.⁶⁴ Ez a módozat pedig, úgy tűnik, hogy minden olyan esetben alkalmazható, amelyben az állam az egyén valláskinyilvánításhoz, vagy éppen a vallást kritizáló szólásszabadsághoz való jogát korlátozza a többségi társadalom vagy valamely alkotmányos érték (szekularizáció) védelme érdekében. Ez pedig, tekintettel arra, hogy a semlegesség tartalmát maguk a tagállamok határozzák meg (akár a vallásnak a közsférából történő teljes száműzéseként⁶⁵), behatárolhatatlan mozgási szabadságot enged az államnak a nemzeti identitásán alapuló jogkorlátozások terén.⁶⁶ Így pedig távol viszi az Emberi Jogok Európai Bíróságát attól, hogy a semlegességet, mint az Egyezményben biztosított jogok részjogosultságát nagyjából egységes, de legalábbis egyértelmű határokkal körbevett tartalommal érvényesítse a tagállamokban.

VI. Az egyén joga vagy kötelezettsége?

Miután megvizsgáltam, hogy a semlegesség követelménye kikényszeríthető-e, illetve hogy van-e az államoknak az érvényesítésére vonatkozóan mozgástere, utolsóként az alapjogoknak azt a jellemzőjét helyezem fókuszba, hogy az alapjogi jogviszony jogosultjaként az embert, kötelezettjeként pedig az államot azonosítjuk. A semlegesség elvének – a közéletben legalábbis – biztosan jelen van egy olyan megközelítése, amely a semlegesség kötelezettségét bizonyos helyeken, szituációkban az egyénre hárítja. Mivel a véleménynyilvánítás szabadsága, a vallásszabadság és az emberi méltósághoz való jog az államot kötelező jogok (amelyeknek közvetlen horizontális hatályát az alapjogi gondolkodás általában nem fogadja el), a részjogosultságukként definiált semlegességnek szintén az állam és egyén viszonyában értelmezhető jogosultságnak kell lennie. Ennek alapján a következőkben azt vizsgálom, hogy a bíróságok gyakorlatában az egyén kizárólag jogosultja lehet-e a semlegesség követelményének (ezzel megerősítve az elv részjogosultságként való megközelítését), vagy az egyént lehet kötelezni a semlegesség megtartására (ezzel viszont cáfolva a semlegesség részjogosultságként való értelmezését).

Ez a probléma párhuzamba állítható az alapjogok individualista és perfekcionista vagy paternalista felfogása ellentétének problémájával.⁶⁷ Habermas az individualista alapjogszemléletet a nyugati demokráciákra jellemző vonásként azonosítja. Ebben a felfogásban az alapvető jogok az egyént illetik meg és az egyén törvényes terét határolják be a saját preferenciái által vezérelt cselekvéshez.⁶⁸ Ezzel szemben a perfekcionista (vagy paternalista) jogfelfogás az “ázsiai” kultúrákra jellemző, amiben a közösségi értékek

⁶⁴ UITZ 2017. (34. lj.) 115.

⁶⁵ Julie Ringelheim: State Religious Neutrality as a Common European Standard? Reappraising the European Court of Human Rights Approach, *Oxford Journal of Law and Religion*, 2017, 0, 1–24, 17.o.

⁶⁶ Ezzel egybecseng a margin of appreciation doktrínájának azon kritikája, amely szerint az EJEB a mérlegelési szabadságon keresztül gyakorlatilag a kulturális relativizmusnak enged teret az alapjogok védelmi rendszerében. *Onder BAKIRCIOGLU: The Application of the Margin of Appreciation Doctrine in Freedom of Expression and Public Morality Cases*, *German Law Journal*, Vol. 08 No. 07, 2007. 711-734. o., 731.o., *Eyal BENEVINISTI: Margin of appreciation, consensus and universal standards*, *International law and politics*, Vol. 31:843, 1999., 843-854. o.

⁶⁷ Jürgen HABERMAS: Az emberi jogokkal biztosított legitimitásról, *Fundamentum* 1999/4. 53-60., 57-58.

⁶⁸ HABERMAS, 1999., 53.

elsődlegessége és a kötelezettségek hangsúlyozása a mérvadó.⁶⁹ Kostas Koukouzelis a semlegesség elvének megközelítésében is megkülönböztet individualista és perfekcionista (szintén: vagy paternalista) felfogást. Az individualista felfogás szerint a semlegesség elve az egyént védi az állam elfogultságával szemben. A perfekcionista felfogásban pedig az állam saját semlegességére vonatkozó elképzelését érvényesíti akár az egyén alapjogaival szemben, így a semlegesség sokkal inkább az egyén kötelezettsége, mint joga.⁷⁰

Annak megítélése, hogy a bíróság az adott ügyben individualista vagy perfekcionista módon alkalmazza a semlegesség követelményét, azokban az esetekben lehet összetettebb feladat, amelyekben az állam mások jogainak védelmére való hivatkozással hártja az egyénre a semlegesség követelményét. Ezekben az esetekben az útmutató a sérelem konkrét vagy elvont jellege lehet. Amennyiben ugyanis az alapjogsérelem vagy annak veszélye konkrét, a semlegesség (habár az állam által, nem pedig az egyén igényérvényesítése útján lett kikényszerítve), mint az individuális jog garanciája kap szerepet. Amikor azonban az állam a jogok elvont veszélyeztettségére hivatkozással kényszeríti rá az egyénre a semlegesség követelményét, nem tesz mást, minthogy individualista köntösbe bújtatja az egyébként perfekcionista intézkedését.

VI.1. Az individualista semlegesség

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában az individualista semlegesség-felfogás (mint ahogy a semlegesség alapjogi részjogosultságként történő felfogása) leginkább a semleges oktatáshoz való joggal és a felekezetek nyilvántartásba vételével, illetve jogállásával kapcsolatos ügyekben érhető tetten.

Mateusz Grzelak lengyel, Hasan és Eylem Zengin és Mansur Yalcin, török diákok esetében az EJEB egyezményesértőnek találta, hogy az állam nem biztosította a semleges (vagy az ő világnézetüket is tiszteletben tartó) oktatáshoz való jogot. A Magyar Keresztény Mennonita Egyház, a Moscow Branch of the Salvation Army, a Metropolitan Church of Bessarabia, és a Church of Scientology ügyeiben pedig az EJEB szintén egyezményesértőnek találta az állam felekezeti elfogultságát, amely miatt az egyházi jogosultságok kiosztásakor egyes felekezeteket hátrányosan különböztetett meg. Ezekben az ügyekben az EJEB a semlegesség jogosultjaként az egyént azonosítja, és az egyezményesértést az állam kötelezettségének elmulasztására hivatkozással állapítja meg.

A bíróság a Hamidovic Bosznia-Hercegovina elleni ügyében állást foglalt arról, hogy a semlegesség követelményét az állam nem támaszthatja a magánszemélyekkel szemben. Vagyis az államra háruló semlegesség követelménye csak az állami alkalmazottakat kötelezi, nem pedig egy általános, az egész társadalomra kiterjeszhető elv.⁷¹ Az ügy alapja, hogy a szarajevói amerikai nagykövetség elleni támadásban részt vevő, az iszlám szalafi irányzatát követő személyt a büntetőtárgyalásán a bíróság felszólította, hogy a vallását kifejező kis "sapkáját" vegye le a fejéről, majd miután a panaszos ennek nem tett eleget, a bíróság több ízben is pénzbírságot szabott ki rá. Az EJEB, habár hivatkozott a vallási öltözködéssel kapcsolatos gyakorlatából ismertté vált (és a jelen tanulmányban is idézett) Dahlab, Ebrahimian és Kurtulmus ügyekre (amelyben a vallási viselet korlátozásának egyezménykonform voltát állapította meg), azoktól elhatárolta az ügyet abban a tekintetben, hogy nem állami alkalmazottról van szó, tehát az állam semlegességének követelménye nem alkalmazható. A bíróság továbbá hivatkozott a franciaországi általános burkatilalmat "jövőhagyó", S.A.S. Franciaország elleni ügyére is. Az azonban nem világos, hogy milyen

⁶⁹ HABERMAS, 1999., 57.

⁷⁰ Kostas KOUKOUZELIS: Neutrality, Religious Symbols and the Question of a European Public Sphere, *Politics in Central Europe*, 2008/4. 46.

⁷¹ Hamidović v. Bosnia and Herzegovina, Application no. 57792/15, Judgment of 05 December 2017. 40.

szempont teszi összeegyeztethetővé a teljes ország területére kiterjedő burkatilalmat a Hamidovic esetében hangsúlyozott, vallás kifejezéséhez való joggal, mint az egyén vallásának (és ezáltal személyiségének) integráns részével, valamint a kisebbségek jogaival,⁷² és a bíróság azon döntésével, amely ezeket a jogokat nem tartotta korlátozhatónak a bíróság tekintélyére és a semlegesség követelményére való hivatkozással.

Hasan és Caush Bulgária elleni ügyében⁷³ a tényállás szerint - röviden összefoglalva - a bolgár hatóságok állami eszközökkel próbálták egy muszlim főmufti egységes vezetése alatt tartani a bolgár muszlim közösséget, annak ellenére, hogy a közösség egy része a közben megválasztott új főmuftit (Hasan) fogadta el vezetőként. Az EJEB megállapította, hogy azzal, hogy a hatóságok hatalmuk gyakorlása közben nem maradtak semlegesek, az állam megsértette a hívők vallásszabadsághoz való jogát.⁷⁴

Sinan Isik sérelmezte, hogy a személyi igazolványán az iszlám vallás van feltüntetve, holott ő alevi hívőnek tartja magát, ami szerinte kizárja, hogy egyszerre iszlám vallású is legyen.⁷⁵ A török hatóságok értelmezése szerint az alevi az iszlám vallás egyik irányzata, a személyi igazolvány pedig általános információt tartalmaz az egyén vallásáról, így például a kereszténység minden irányzatát keresztényként tünteti fel. A bíróság megállapította, hogy azzal, hogy a hatóságok Sinan Isik vallását értékelték, megsértették az állam semlegességének követelményét.⁷⁶ Az EJEB ugyanakkor ez egyezményesértést nem abban látta, hogy az alevi vallást nem tüntették fel a személyi igazolványban, hanem megállapította, hogy az egyén vallásának feltüntetése az okiratban önmagában összeegyeztethetetlen az Egyezmény 9. cikkével.

Hamidovic, Hasan és Sinan Isik ügyeiben tehát a bíróság a semlegesség követelményét az egyén azon jogaként értékelte, hogy az állam ne avatkozzon be bizonyos, a vallását érintő kérdésekbe. A semlegesség megsértése nyomán pedig megállapította az egyének vallásszabadságának sérelmét, és az Egyezmény megsértését. Ezekből az ügyekből tehát azt a következtetést lehet levonni, hogy az EJEB a semlegesség követelményének individualista megközelítését vallja, és azt az egyén jogosultságaként azonosítja, egyúttal pedig az állammal szemben annak kötelezettségét támasztja. A bíróság következőkben elemzett döntései ugyanakkor árnyalni fogják az eddigi ügyekből levont következtetést.

VI.2. Az egymásnak ellentmondó döntések

Minos Kokkinakis, a Sekmadienis Ltd. és Murphy ügyeiben az EJEB a vizsgálatot nagyon hasonló tényállások alapján folytatta le. Az ügyek mégis ellentétes kimenetelűek lettek. Kokkinakis és a Sekmadienis Ltd. ügyeiben a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az állam megsértette az Egyezményt, a két tényállás alapján teljességgel rekonstruálható Murphy-ügyben pedig nem állapított meg egyezményesértést. A következőkben Kokkinakis és a Sekmadienis Ltd. ügyeit fogom összevetni a Murphy-ügyben meghozott ítélettel.

Minos Kokkinakis és felesége, a jelen tanulmányban már említett ügyében (Görögországban Jehova tanúiként végeztek a jogi tilalom ellenére hittérítő tevékenységet) a Kormány érvelésében a individualista és a perfekcionista felfogás egyszerre van jelen. Az ügy alapjául szolgáló büntetőeljárás a kérelmezők szomszédjának feljelentésre indult,⁷⁷ miután Kokkinakis és felesége őt is megpróbálták meggyőzni a hitükről. A Kormány a hittérítés büntetőjogi tilalmát azzal indokolta, hogy ezzel biztosítja, hogy a területén élő személyek élvezzék a

⁷² Hamidovic v. Bosnia 40.

⁷³ Hasan and Chaush v. Bulgaria, Application no. 30985/96, Judgment of 26 October 2000.

⁷⁴ Hasan And Caush v. Bulgaria 78.

⁷⁵ Sinan İşik v. Turkey, Application no. 21924/05, Judgment of 2 February 2010.

⁷⁶ Sinan İşik v. Turkey 46.

⁷⁷ Kokkinakis v. Greece 7.

személyes szabadságukat. A Kormány semlegesség-felfogása perfekcionista a tényállás megszővegezése miatt mondható. A tényállás szövege szerint csak az a hittérítő tevékenység büntetendő, ami erkölcsi vagy anyagi előny ígéretével, vagy csalárd módon, vagy a célzott személy tapasztalatlanságának, bizalmának, szükségleteinek, alacsony intelligenciájának vagy naivitásának kihasználásával történik.⁷⁸ A tényállás egyes fogalmai viszont tág mozgásteret engednek a bíróságoknak annak megítélésében, hogy mi minősül tiltott hittérítő tevékenységnek. Csak egyetlen példát említve: mit jelenthet az “alacsony intelligencia” fogalma. Az adott tényállási elemnél maradva, nem egyértelmű a megszővegezés abban a tekintetben sem, hogy az alacsony intelligenciájú személyek felé irányuló vallási meggyőzés általánosan tilalmazott-e.⁷⁹ A tiltott hittérítő tevékenység a széles mérlegelést engedő megfogalmazása teret enged annak, hogy az állam a hittérítést a semlegesség “kiterjesztésére”, az egyénre háruló követelményként alkalmazza. A bíróság maga is megjegyzi, hogy a törvény nem ad pontos meghatározást arra vonatkozóan, hogy mit jelent a helytelen hittérítés fogalma. Ennek ellenére az EJEB a görög büntetőtényállást összeegyeztethetőnek vélte a vallási meggyőződés azon lényegi tartalmával is, hogy a hívek evangelizációs tevékenységet is folytathassanak.⁸⁰ A perfekcionista felfogás nyilvánul meg abban, hogy a bíróság nem ítelt egyezményesértőnek egy olyan büntető törvényi rendelkezést, amely kitiltja a nyilvános szférából a vallásszabadsághoz való jognak a hittérítésre vonatkozó aspektusát.

Mindez különösen érdekes annak fényében, hogy a bíróság értelmezésében mégis a szabály önkényes és az egyéni jogsérelmen túlmutató alkalmazása bizonyult egyezményesértőnek.⁸¹ Az EJEB a bíróságok azon gyakorlatát kifogásolta ugyanis, hogy Kokkinakis és felesége térítő tevékenységének helytelen voltát, és a szomszéd jogait megsértő hittérítést nem támasztották megfelelő módon alá. Vagyis a Bíróság álláspontja szerint nem egyezményesértő, ha a tagállami büntetőjogi tényállás elszakad a semlegesség egyedi jogvédő funkciójától, de egyezményesértő ha ezt a bíróságok ilyen módon alkalmazzák. Ez pedig összességében mégis a semlegesség individualista felfogáshoz áll közelebb.

A Sekmadienis Ltd. egy ruházati termékeket forgalmazó cég, amely Litvániában Jézussal és Máriával reklámozta termékeit.⁸² A plakátokon Jézus és Mária külön és együtt voltak láthatóak, a reklámok szövege pedig hasonló felkiáltásokat tartalmazott: “Jézus, micsoda nadrág”. A litván Állami Fogyasztóvédelmi Hatóság a hozzá érkezett telefonos panaszok alapján, a Litván Reklámozási Ügynökség, a Litván Püspöki Konferencia és a Sekmadienis Ltd. véleményeinek bekérését követően, olyan döntést hozott, amely szerint a reklámok sértik a reklámozási törvény azon rendelkezését, amely tilalmazza a közérkölcst sértő reklámokat. A Sekmadienis Ltd. a nemzeti jogorvoslatok kimerítését követően az EJEB-hez fordult. A Kormány érvelésének alapja az volt, hogy Litvánia hagyományosan keresztény ország, a

⁷⁸ A tényállás a következő: “1. Anyone engaging in proselytism shall be liable to imprisonment and a fine of between 1,000 and 50,000 drachmas; he shall, moreover, be subject to police supervision for a period of between six months and one year to be fixed by the court when convicting the offender.

The term of imprisonment may not be commuted to a fine.

2. By ‘proselytism’ is meant, in particular, any direct or indirect attempt to intrude on the religious beliefs of a person of a different religious persuasion (eterodoxos), with the aim of undermining those beliefs, either by any kind of inducement or promise of an inducement or moral support or material assistance, or by fraudulent means or by taking advantage of his inexperience, trust, need, low intellect or naivety.

3. The commission of such an offence in a school or other educational establishment or a philanthropic institution shall constitute a particularly aggravating circumstance.”

⁷⁹ Tad Stahnke: *Proselytism in: Routledge Handbook of Law and Religion*, szerk: Silvio Ferrari, (Routledge Handbooks 2015)

⁸⁰ Kokkinakis 48.

⁸¹ SAJÓ András - UITZ Renáta: “Freedom of religion” in: Michel ROSENFELD – SAJÓ András (szerk.) *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law* (Oxford 2012) 918.

⁸² Sekmadienis Ltd. v. Lithuania, Application no. 69317/14, Judgment of 30 January 2018.

lakosság túlnyomó része keresztény vallású, és az ő vallási érzékenységüket sértették a plakátok. Az EJEB az ügyben megállapította, hogy a közérkölcös védelme nem tükrözhet kizárólag egyetlen hagyományon alapuló elveket, továbbá a jogok kisebbség általi gyakorlása nem függhet a többség elfogadásától.⁸³

Murphy Írország elleni ügyében⁸⁴ a tényállás a Kokkinakis és a Sekmadienis esetek vegyítéséből rekonstruálható, lényegében azonos szituációban, azokkal ellentétes tartalmú döntésre jutott az EJEB. Murphy, az Irish Faith Center (egy Biblia alapú keresztény felekezet) pásztorja egy kereskedelmi rádióban adott fel egy, a húsvét hetében zajló összejövetsorozatára invitáló hirdetést. A rádió, habár a hirdetés szövegét felvette, a sugárzást nem kezdte meg az ír Rádióról és Televízióról szóló törvény 10. §-ának (3) bekezdésére való hivatkozással, amely szerint „*vallási vagy politikai célú reklám nem közölhető*”.

Az eset több szempontból is hasonlít Kokkinakis és a vallási tartalmú óriásplakátok ügyeire. Murphy és Kokkinakis ügyében a tényállások azonosak abban a tekintetben, hogy a hatóságok mindkét esetben a jogkorlátozás indoklását törvénybeli rendelkezésekre vezették vissza. Kokkinakis és Murphy továbbá mindketten térítő szándékkal indítottak kommunikációt egy vagy több személy irányába. A Sekmadienis Ltd. és Murphy ügyeinek tényállása pedig megegyezik abban, hogy mindkét panaszos nagy nyilvánosság előtt reklámozott valamilyen „terméket”. Továbbá a bíróság mindkét esetben figyelembe vette, hogy mind Litvánia (ahol a plakátkampány zajlott), mind Írország keresztény többségű lakossággal rendelkező nemzetek. Vagyis Murphy Írország elleni ügyében a tényállás elemei rekonstruálhatók két olyan ügy vegyítésével, amelyekben a bíróság megállapította az Egyezmény megsértését.

Murphy esetében a bíróság egyrésztől azért találta Egyezmény-konformnak az általános tiltást, mivel az adott országra jellemző vallási érzékenységet leginkább a Kormány tudja megítélni, a Kormány megítélése szerint pedig Észak-Írország vallási szempontból megosztott, így az adott helyzetben az egyházi összejövetsorozat invitáló reklám „támadó” és „erőtéljes” lehet, valamint „akár hittérítésként is értelmezhető”.⁸⁵ A vallási megosztottságnak ellentmondani látszik a panaszos azon érvelése, miszerint a reklám nem zavarhatta meg a társadalmi egységet, hiszen Írország lakosságának kilencvenöt százaléka római katolikus vallású.⁸⁶ Szintén megkérdőjelezhető a bíróság azon érvelése, amely a reklám térítő hatását veszi figyelembe, hiszen a Kokkinakis ügyben az EJEB kifejezetten megállapította, hogy a nem offenzív hittérítés (evangelizáció) része a vallásszabadsághoz való jognak,⁸⁷ így önmagában „a hittérítő tevékenységként való értelmezhetőség” nem csupán tartalmában bizonytalan fogalom, de az ügyben született döntés megalapozására a bíróság korábbi állásfoglalása alapján nem használható. A Murphy ügyben kifogásolt reklámszöveg olyan jellegű kérdéseket tesz fel a hallgatónak, minthogy „mit gondolsz Krisztusról”, valamint meghívja a hallgatót egy összejövetsorozatra, ahol egy olyan videót vetítenek le, amelyben egy megnevezett szakember a feltámadást alátámasztó bizonyítékokat tárja elő. A reklám tartalmát tekintve tehát szintén nem tűnik meggyőző érvelésnek a hirdetés „támadó” vagy „erőtéljes” jellege sem.

A Murphy ítélet legerősebb érve, hogy a problémát a „margin of appreciation” körébe sorolja.⁸⁸ Ez, az EJEB-től nem idegen érvelés ugyanakkor az adott esetben jóváhagyja az

⁸³Sekmadienis LTD. v. Lithuania 80, 82. Human Rights Monitoring Institute: A "Jézus farmerben" ügy: amikor a szeszélyből korlátozzák a véleményszabadságot, 2021.08.09. <https://www.liberties.eu/hu/stories/litvania-velemenyszabadsag/14127>

⁸⁴Murphy v. Ireland, Application no. 44179/98, Judgment of 10 July 2003.

⁸⁵Murphy v. Ireland 73.

⁸⁶Murphy v. Ireland 51.

⁸⁷Kokkinakis v. Greece 48.

⁸⁸Murphy v. Ireland 82.

állam azon gyakorlatát, amellyel a többségi társadalom vallását az elenyésző számú vallási kisebbséggel szemben általános tilalommal védi meg.⁸⁹

VI.3. A perfekcionista megközelítés

A semlegességnek az egyén kötelezettségeként való értelmezése legszélsőségebb módon S.A.S. Franciaország elleni ügyében érhető tetten.⁹⁰ Ebben az ügyben az EJEB-nek a Franciaországban bevezetett általános burkatilalomról kellett az Egyezmény alapján ítéletet mondania. A francia burkatilalom egyik indoka a francia jogrendszer azon sajátossága volt, hogy az állam-egyház elválasztásának és a semlegességnek a szigorú értelmezését követi (laicitás).⁹¹ A francia állam a semlegességet az egyén kötelezettségévé tette azért, hogy az egyénnek a nyilvános szférában le kellett vetkőznie magáról vallási identitását. Habár a bíróság az érvelését arra alapozta, hogy a burka viselése sértheti a „társadalmi együttélés kereteit”, a tilalmat egyezmény-konformnak nyilvánító döntésével jóváhagyta a francia állam semlegesség-felfogását, amely a vallásnak és főként az egyén valláskinyilvánításának a nyilvánosság szférájából való száműzését jelenti.⁹²

VII. Összegzés

Hogy az elméleti alapokon nyugvó (de gyakorlati) fejtegetés haszna bizonyításra kerüljön, álljon itt végül egy példa, amelynek az Emberi Jogok Európai Bírósága előtti kimenetelét a semlegesség alapjogi részjogosultságként való értelmezése meghatározza.

Több Európai ország vezette be a nyilvános helyen történő burkaviselés tilalmát. A burkatilalmak olyan esetek, amelyek kapcsán a semlegesség alapjogi részjogosultságként való megközelíthetőségének gyakorlati haszna jól szemléltethető. A tilalmak szerint nyilvános helyeken tilos az arcot elfedő viselet. A következőkben a dolgozat szerkezetét is meghatározó alapjogi jellemzők alapján röviden vázolom, hogy a burkatilalomnak ezen szempontok alapján milyen kimenetele lehetett volna az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata minden vizsgálati szempontban két irányba mutat. A semlegesség mint feltételezett alapjogi részjogosultság kikényszeríthetőségének perspektívájából az látszik, hogy a bíróság az egyezményesértést megállapító döntéseit több esetben vezette le a semlegesség követelményének megsértéséből, ami az érvelés logikájában nem jelenthet mást, minthogy a semlegesség követelményét implicit módon tartalmazza az Egyezmény. Ugyanakkor a semlegesség elvének, mint az Egyezményben biztosított jogok részjogosultságának kikényszerítéséhez való jogot explicit módon nem állapította meg. Az állam semlegességét az EJEB gyakorlata alapján valószínűleg ki lehet kényszeríteni, ugyanakkor a panasz sikere (az EJEB erre irányuló konkrét megállapításának hiányába) nem garantált.

A semlegesség követelményét a bíróság több esetben a mérlegelési szabadság körébe sorolja, az államoknak viszonylag tág mozgásteret enged abban, hogy milyen tartalommal alkalmazzák a követelményt. Az általános burkatilalom igazolására az állam érvként

⁸⁹ KOUKOUZELIS (70. lj.) 44.

⁹⁰ S.A.S. v. France, Application no. 43835/11, Judgment of 1 July 2014.

⁹¹ SZAJBÉLY Katalin: A vallási jelképek viseléséről szóló törvény Franciaországban, 2021.08.09. <http://jesz.ajk.elte.hu/szajbely20.html>. T. Jeremy GUNN: Under God but Not the Scarf: The Founding Myths of Religious Freedom in the United States and Laïcité in France, *Journal of Church and State*, 2004/1. 7-24; Michel TROPER: A muzulmán fátyolviselés és az oktatás semlegességének problémája Franciaországban, *Fundamentum* 1997/2. 22-29.

⁹² Julie RINGELHEIM: State Religious Neutrality as a Common European Standard? Reappraising the European Court of Human Rights Approach, *Oxford Journal of Law and Religion*, 2017/1. 1–24.

használhatná például a szigorú állam-egyház elválasztás elvét, vagy akár azt a történelmi körülményt (több terrortámadás viszonylag rövid időn belül), amelyben a tilalom született. Az állam mérlegelési szabadsága által szabta mozgástérbe így beleférhet az általános burkatilalom is. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy az EJEB bizonyos jogok esetében, így a semleges oktatáshoz való jog vagy az egyházalapítás szabadsága esetén ezt a mozgástérrel deklaráltan szűkre szabja, és ezekben az ügyekben következetesen érvényesít egy, a semlegesség tartalmára vonatkozó minimum-szenderdet.

A követelmény az ember jogosultságaként (nem pedig kötelezettsége) való értelmezésének kérdésében az EJEB gyakorlata szintén egymással ellentétes irányokba mutat, bizonyos ügyekben kifejezetten elutasítja, hogy az állam a semlegesség követelményét nem állami szereplőkre hárítsa, bizonyos ügyekben pedig nagyon tág mozgástérrel enged a teljes közélet vallástalanításának. Hogy mikor mit enged az EJEB, az eddigi döntéseiből kiszámíthatatlan (hasonló tényállások alapján születtek egymásnak ellentmondó ítéletek), így ezen a ponton az eddigi gyakorlat alapján akár egyezményesértőnek, de egyezmény-konformnak is bizonyulhat a burkatilalom.

Amennyiben a semlegesség elvének alapjogi részjogosultság jellegéből indulunk ki, úgy az állam nem terjesztheti ki ezt a kötelezettséget a lakosságra, így a burkatilalom igazolásául az államok által gyakran hangoztatott szekularizmus védelme és a semlegesség elve nem szolgálhatnak. Ugyanakkor ha a semlegesség alapjogi jellegétől elvonatkoztatunk, a fogalom meghatározása akár tagállami szabadság is lehet, ilyenként pedig a semlegesség elve igazolhatja az általános burkatilalmat.

A jelenkor társadalmi kihívásai és a keresztény identitásukat erősíteni kívánó európai államok törekvései pedig az eddigieknél még sürgetőbbé teszik, hogy az EJEB következetes gyakorlatot alakítson ki a semlegesség dogmatikai szerepét és tartalmát illetően.

© **Benkő Orsolya**

MTA Law Working Papers

**Kiadó: Társadalomtudományi Kutatóközpont (MTA Kiválósági
Kutatóhely)**

Székhely: 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

Felelős kiadó: Boda Zsolt főigazgató

Felelős szerkesztő: Kecskés Gábor

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Mezei Kitti, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

E-mail: mta.law-wp@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515